

Шановний Володимир Антонович!

Прочитавши в газеті “Сільські вісті” статтю «1933-й голод», де Ви запрошуєте до розмови поділитись спогадами про той страшний голодний 1933-й р., рішила взятись за перо, не можу мовчати. Прочитала і все стало перед моїми очима наче кінокадри. Якщо мова йде за 1933-й, то неможливо не згадати 1930-31-32 роки, так як вони взаємопов’язані між собою.

Я, Кравець Марія Яківна, 1924 р. народження с. Малі Крушлинці Вінн. обл. Вінн. р-ну. Мені прийшлося в той час багато чути від моїх батьків, дідуся, бабусі, родичів, а окремі факти відчувати на своїй власній шкірі і побачити власними очима. Мені в той час було вже 8-9 років, так що в такому віці все хорошо запом’ятовується, закарбовується в пам’яті. Що робилось вчора, вже забула, а в дитячі роки особливо пам’ятне все важке неприємне.

1930 р.

Приїхали уповноважені, з району чи з області, не можу сказати, але прізвища я їх пам’ятаю добре, так як вони жили на моїй вулиці на квартирі. Звичайно, комуністи, партійні органи, вони часто замінювали один одного. Було 2 жінки Люшина і Шкарпіта. Носили червоні косинки і чорні тужурки. Потім був Проняєв, Чорняєв, Андраченко і останній Мельник. Люди були розділені на класи, а хто ділив не знаю. Були кулаки (куркулі) середняки і бідняки.

Безумовно кожного вечора йшли наради, поради з місцевими активістами, тобто владою. Почалась викачка зерна (продразверстка). Ставку взяли на більш заможних селян. Почали викликати в сільську раду і вручають повідомлення такого змісту:

Прізвище господаря, а потім про те що йому протягом кількох годин потрібно здати 60 пудів зерна. Здав селянин. Через 2-3 дні повторне, щоб здав вже 80 пудів. Здав селянин. Через 1-2 дні здати 100 пудів. Замів селянин свої засіки віником, не було вже навіть на колобок. Знов повідомлення. Селянин вже віддав останнє. Після цього йде комісія! З активістів, комсомольців (біднота). З залізними палицями і штурхають в хаті долівку, на печі і в печі, в столі і дерев’яних ліжках, всюди де тільки можна. Чи не заховав десь кулак чи середняк муку, зерно чи крупу.

Тоді називали обкладали таких селян експортними. Працювали уповноважені органи, комуністи на славу, нічого від їхнього ока не можна було скрити. Але тим часом їх часто міняли. Причина не відома. Коли в таких людей все зерно викачали, їх не залишали в спокої, а через деякий час почали швирияти з хатів. Я бачила, як моїх подружок – дітей викидали з хатів, голих, босих на сніг, на мороз. Був дикий дитячий крик. Нашвидку зготовили вузлики, підігнали підводи і 18 господарей (18 підвід) відправили на вокзал. Там в товарні поїзди і в Сибір на совалки, так тоді казали, до білих ведмедів.

Кулаки (куркулі) Хто вони? Які вони? Звичайні люди, працювали день і ніч на своїх нивках. Дерев’яна хата під солом’яним дахом. Загорожена парканом. Мав поля 2 га корову, коні, воза, віялку, плуга, свиню, вівці. Мав з овечого домотканного сукна свиту, кожуха, смушеву шапку. Мав пару чобіт помашених дьогтем, які взував на різдво і пасху. Скинув і на кілок до слідуєчих свят. Наймитів не мав, не було потреби. І так одних в Сибір, бо не було вже що здавати, других збивають по три сім’ї і вселяють в одну хату. Повно дітей, всі чужі між собою, 3 господині до печі, а чоловіків на сибір. Одних переселяють в другі села, а з других сіл в наше село. Важко зрозуміти що творилось.

1932 рік

Своїх полів немає, хліба немає. Потрібно посадити городи і їсти, а льохи порожні, пішли крадіжки. Хто посадив, видерали на городі ночами. Колективізація. Організація колгоспу. Біднота вступала без нічого так як не мала ні коня, ні корови. Ні в хаті, ні в дворі. Їм не було чого суспільнювати. Кулаків вже немає. Середняки трохи впираються записуватись в

колгосп, але їм погрожують сибіром, білими ведмедями. Кому охота туди? Люди під страхом, нажимом, мовчать і записуються, здають реманент, коні і поле.

Деякі люди не вступали в колгосп, впирались, боялись записувати душу до “Антихреста” до 1934 року. Мали свої смушки поля, конячку, коровки і це їх спасло від 1933 року. Прийшов перший голова колгоспу Кушнір організовував колгосп. Розібрали кулацькі хліви і зробили конюшню, поставили кулацькі коні. Зробили з кулацьких хлівів короварню ферму і поставили вже корови. Так вівчарня, так курятник. І вже є колгосп.

Насувався страшний, чорний, хмурий, зловісний 1933-й. З ранньої весни люди почали голодувати. Спочатку ще старались якось один другого трошки підтримати, допомогти, але дні один страшніший другого насувались. Ми з меншим братом цілими днями сиділи під проливним дощем і доставали на перецвівшій яблуні зеленушки. Мама варила кропиву. Їли листя вишні, липи, свиріпу, по одному стакану молока в день.

Колгосп організував в полі кухню, люди працювали щоденно на просапці буряка. Варили баланду, давали по 1 черпаку. Кому було мало, робив собі добавку сирію водою і помирав. Моя мама пів черпака приносила нам, дітям. Сама чорніла, пухла і нас дітей спасала. Пам’ятаю, як вела за руку свого меншого брата (з 1929 р.) з грядки цибулею, а він плював, бо пекла і побіг на вулицю до 2х дівчат дорослих сусідок і каже: “Дівчата, станьте, ви не бійтесь, я не буду вас просити, тільки покажіть який хліб”. Але в них теж не було нічого.

Пам’ятаю, як ми самі були дома з братом батьки на роботі. До нас в хату старався увірватись хлопець років 18-20. Бив у двері, вікна. Ми кричали. Він вбіг в комору надвірню, вхопив в жмені огіркове насіння і набивав ним рот. Чмакав, жував, бив кулаками себе, кричав. Якби не сусіди то й не уявляю, щоб він зробив би з нами. Пізніше я узнала хто це. Студент пед. технікуму односельчан.

Одного разу ми йшли із школи і бачили таке видовище. В той час як люди так і коні одночасно ходили по селу худі, висушені, ребра зверху, хребет наче пилка. І от така коняка йшла біля школи і впала, здихала. Тут кинулись із сокурами люди. Хто ногу, хто голову, хто бебихи. Зчинили бійку. В цей час налітає зграя чорних воронів. Ворони тягнуть дохлятину від людей, люди тягнуть від воронів. Жахлива картина. Під час навчання нам в школі давали по мисочці без хліба, з димом пшоняного кулішу. Закінчили навчання колгосп організував кухню для дітей. Давали раз обідати, але не дурно, за обід ми повинні були відпрацювати. Нас в шеренгу, палиці в руки і нумо душити на буряках зелену гусінь цілими днями.

На моїй вулиці, мама переселенка покинула 3 малих дітей, а сама пішла спасати свою душу. Ніні було 8 років, Феді 5, а Леночці 3. Як вони щодня сиділи на вулиці під забором і кричали “Мамо їсти, мамо їсти, мамо їсти і весь час одне мамо їсти”. До цієї пори звенять їхні голоси у вухах. Однієї ночі Нінка пішла до діда Фільки на грядку з цибулею. Дід її зловив і висадив кишки і на ранок померла. За нею Федя і Лена. Мати на той час не появилась.

Було людодіство. Теща з’їла зятя. В сусідньому селі Сосонці розказували трагедію, як баба із сином порубали 2х дітей і варили в печі 2 горшки м’яса. Прийшла з поляніні невістка і кричала на все село. Людодів забрали, але трагедія залишилась на все життя. Між іншим цю молодицю я бачила.

Люди ходили чорні, страшні, озвірівші, пухлі ноги й руки, обличчя. Лопала шкіра, текла лімфа. Вмирали цілі села. Їх возили наче дрова. Без трунів, ніхто не оплакував, ніхто не прощався і не виражав в останню путь. Над могилами стояли ми, пастухи. Привіз син матір розхристану, в чорній сорочці, розпатлану. Замотав в ряднину, викопав ямку в коліно і посадив. Присипав наче курку. І так всіх.

Селянство голодувало, місто жило своїм життям. Селяни не мали чого продати, не мали за що купити. Якщо хтось спромігся купити 1 буханку хліба, то в ній була шапка будьонівка або ще якась ганчірка обмашена шаром тіста. Падали селяни наче солома. В жнива люди кинулись на поля збирати колоски які видерали, охоронники, лаяли і карали. А кому і вдавалось назбирати, то потрібно було пом'яти, розмолоти на муку але чим? Люди почали робити млинки – жорна, які були у великій тайні. Якщо хтось попадеться, то тюрма, репресія.

“Мудрий” вождь суворо збороняв ступу й жорна. А люди тим часом вже починали відходити, оживати і говорили “ступа і жорна біда чорна”. “Ні корови ні свині тільки Сталін на стіні”. По жнивах на трудовень дали по 6 кг зерна. Люди раділи, але не надовго. Це була получка перша і остання. Бо в послідуючі роки тягнули великі податки, позика, культзбір, осоавіахім, 150 кг молока, 300 шт. яєць, картопля, м'ясо і шкіра (1 свиняча). А колгосп платив колгоспникам вже всі роки геть і після воєнні 200 гр. Зерна на трудовень. Грошей і копійки.

А в кінці року колгоспники весь час залишались ще в боргу перед державою. Всі продукти йшли на ринок в торг на гроші щоб виплатити ці податки. Цілий тиждень матері на колгоспній роботі, а в неділю кошик на спину, щось там злагодить і на базар торгувати на податки, бо прийде уповноважений або голова с. ради викличе, відругає щоб розраховувались з державою.

І пішли деньки. Люди стогнали наче в ярмі, тихо кляли “мудрого батька”, “сонечко яке світило” і бачило скільки курка несла яєць. Ходили на базарі репліки. Продай масло бо розстане, купи тюльки бо “нестане”. Пішли репресії. Знову, люди бідні, селяни в політику не вмішувались, багато малограмотних. Чесно працювали. В день працюють, а в ночі вже полює “чорний ворон” і забирає без права переписки.

Не минула лиха година і наше село. Ті що вціліли від голоду в 1933 р. попали в репресію. Скільки померло людей з голоду, можна встановити лише по могилкам – горбикам. Обмитих дощами, снігами, обвіяних вітрами. Немає на них ні дощечок ні хрестів. У війну загинуло 150 чоловік, а в 1933 р. в три рази більше.

Мабуть я дуже багато написала, то прошу пробачення. Але рішилась викласти це на папері.

З повагою М. Я.